

введение биографической детали, приписываемой выбранному персонажу. Сама деталь, и способ её подачи должны быть максимально правдоподобными. Первое закрытое двустороннее ведёт к формированию комизма на уровне факта / детали, которые выбираются так, чтобы соответствовать реальности и создавать ощущение правдивости рассказанной истории. Задача третьей и четвертой строк – “встроить” и героя, и факт / деталь в ситуацию, за счёт которой возникает, во-первых, сюжетный комизм, а во-вторых – комизм положений.

Клерихью строится на манипуляции содержанием, в основе которой лежит противоречие. Оно – сущность комического, и оно же результируется в комическом (здесь – юмористическом) эффекте. Последний возникает при нарушении / обмане исходных ожиданий читателя и является неотъемлемой частью сюжетного комизма и комизма положений. Специфика противоречия в клерихью проявляется в нарушении конвенциональных признаков комического контраста. Смеховая реакция реализует коммуникативную, компенсаторную, познавательную и людическую функции миниатюрной псевдобιοграфии.

Література

1. Бычков В. В. Эстетика. М. : КНОРУС, 2012. 528 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг личности: концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
3. Колоннезе Дж. Нонсенс как форма комизма. Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. М.: Индрик, 2007. С. 254–262.
4. Шама И.Н. Жизнь замечательных людей с юмором и без затей. Клерихью – читаем и переводим. Запорожье: ООО “ИПО «Запоріжжя»”, 2009. 176 с.
5. Шама И. Н. Знакомьтесь – клерихью... Запорожье: ООО “ИПО «Запорожжє»”, 2009. 160 с.

Шапошникова О. О.,
аспірантка,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДИСКУРС ПРЕКРАСНОГО Й ПОТВОРНОГО У РОМАНАХ ІВАНА БАГРЯНОГО

Мета дослідження – визначити специфіку репрезентації категорій “прекрасне” й “потворне” у романах Івана Багряного. Цієї теми побіжно торкалися у своїх працях М. А. Балаклицький (пов’язуючи категорію “естетичного” у творчості письменника з категорією “етичного”, зокрема з християнськими цінностями) [1], а також І. В. Романова – коли йдеться про закинутість героїв роману Івана Багряного у чужорідне, дисгармонійне (потворне) середовище, пошук ними автентичного (прекрасного) [4]. Протягом історії людства потрактування категорій “прекрасне” і “потворне” змінювалося, зокрема в класичній естетиці прекрасне розумілося як об’єктивна, неспростовна реальність, ознаки якої – гармонія і пропорційність (Піфагор), як втілення безумовного блага (Аристотель, Платон); модерністська естетика – з її увагою до внутрішнього світу людини – подає зразки “прекрасного” як того, що пройшло крізь призму суб’єктивного сприйняття; постмодерністська ж іронічно ставиться до “прекрасного” – колишньої основоположної категорії – й спростовує її. Окремо слід відзначити праці філософів, які підкреслювали взаємозв’язок категорій “естетичне” й “етичне”. Зокрема, це Ф. М. Вольтер: *“Навіть нерозумна людина визнає прекрасними моральні чесноти, хоча й не намагається їх наслідувати. Відповідно, прекрасне, яке вражає лише наші зовнішні почуття, уяву, часом відносне. Не таким є прекрасне, якщо*

воно говорить серцю” [2]. Іммануїл Кант визначив прекрасне як “символ морального добра” [3]. У контексті нашої студії варто згадати й концепцію триєдності “істини”, “добра” й “краси” В. С. Соловйова [5].

Художній світ Івана Багряного є глибоко ціннісним, утвореним у координатах кордоцентристської, християнської етики. Тому насправді прекрасне у творах письменника водночас позначене й як етичне, сповнене гуманістичного сенсу. Дійсність стає апіорно потворною, у якій люди згубили християнські цінності, де можливі братовбивство, зрада ближніми. У художньому світі Івана Багряного без моральної краси фізична врода не є, власне, прекрасною. Наприклад, бруталність, цинізм роблять жінку (єнкаведистку майора Нечаєву з роману “Сад Гетсиманський”) вмиє непривабливою, некрасивою. У просторі романів письменника людина є прекрасною і величною тим, що відрізняє її від мавпи, – здатністю до творення, до справжнього кохання, до героїчних вчинків, до шанування сакрального, а також у прагненні до ідеального, досконалого, у витворенні окремого світу “над світом” – у мистецтві. Прекрасне у романах Івана Багряного стоїть в одному смисловому ряду з “божественним”, “чистим”, “великим”, “героїчним”, “поетичним”, “одухотвореним”, “гордим”, “високим”, “небесним”, “щирим”, “непідробним”, “нефальшивим”, “фантазійним”, “казковим”, а назагал – з небуденним. Таким чином, репрезентація категорії “прекрасного” у романах Івана Багряного цілком корелює із неоромантичною домінантою його творів у цілому. Згадка певних мистецьких творів також підтверджує це – наприклад, звучання саме “Місячної сонати” Л. В. Бетховена у романі “Сад Гетсиманський” є не випадковим, оскільки цей геніальний музикант є представником романтичної течії. Наявність в навколишній дійсності “божественної краси” є, власне, проявом сутності божественного і підтвердженням його присутності в земному житті, своєрідною “печаткою Бога”. У романних полотнах головні герої віднаходять “божественну красу” й у красі земній (живі Мадонни – прекрасні матері-українки з немовлятами, подібні до Богоматері, здавна особливо пошанованої на українських теренах). Шлях до пізнання українців лежить через чуттєве, зокрема – через естетичне. Високомайстерні декорації театру міста Нашого (разом із грою вродливої і талановитої акторки-головної героїні – Аталей Дахно з роману “Буйний вітер”) допомагають якнайкраще донести зміст п’єси. Прекрасне – чи не найперша екзистенційна потреба українця у художньому світі Івана Багряного. У романі “Сад Гетсиманський” показано велику трагедію людей, позбавлених прекрасного (з потужною жагою краси), – вони мали життєвий простір, звужений до задоволення елементарних людських потреб. Краса для головних героїв романів Івана Багряного – це те, що тримає людину на землі, не дає скотитися у прірву відчаю і божевілля. Тому ті, хто вміє бачити прекрасне (або утворювати його у багатій уяві) навіть у візерунках в’язничних стін, мали найбільший шанс вижити у моральному пеклі єжовщини. Світ вигадки, міфу, легенди, казки, на думку Івана Багряного, є сам по собі прекрасним – і становить шлях до прекрасного, яким людина може простувати у будь-який момент. Він допомагає людині екстраполюватися, вийти за межі конкретного простору і часу. Вільне у художньому світі Івана Багряного є прекрасним, а силуване, силоміць накинута (казенщина, солдатська муштра) – потворним. Самі міфи про вселюдське щастя, суспільство, базоване на свободі, рівності й братерстві, прагнення вдосконалення людської природи, на думку письменника, є втіленням прекрасних поривів (автор вірить у суспільний ідеал, у можливість соціального прогресу і вдосконалення людини). Потворною у романах постає їхня реалізація. Прекрасне є унікальним, тоді як тиражоване, позбавлене індивідуальності, – потворним. Письменник не сприймає спрощення, вульгаризації в естетичному, гребування деталями, тонкощами, нюансами, багатством засобів вираження – усе це він спостерігав у навколишній дійсності 30-х років XX ст.

Потворне постає у романах уніфікованим, спрощеним, не розмаїтим, карикатурним, чорно-білим й сірим, так само як і ламані, не пластичні лінії (корелює з категорією “неживе”, “не властиве живому”). Прекрасне ж є розмаїтим, багатим на барви, яскравим, пластичним, динамічним й різноманітним за формами. Відтак, явище суспільної деградації (загалом – дегенерації) корелює із потворним (вульгарним, тиражованим, уніфікованим) в архітектурі, скульптурі, образотворчому мистецтві. Потворність у романах Івана Багряного часто-густо пов’язана зі zdeформованістю, а прекрасне – із цілісністю, а взагалі прекрасне – із процесом творення, а потворне – із руйнуванням. Зокрема, корелює із категорією “потворного” процес руйнування мистецьких витворів, у тому числі й архітектурних, зокрема церков і соборів – він є яскравим маркером настання епохи “нової Руїни”. Спогади про минуле національне Відродження або очікування ери “нового Відродження” пов’язано зі звеличенням людей-творців і їхніх прекрасних витворів – із будь-яких сфер мистецтва і високотехнологічної промисловості. У романах Івана Багряного простежується естетизація молодості і, власне, тогочасної української молоді. Прекрасною є нова генерація українців, сповнена вітальної сили, волелюбства, творчих потенцій (часто вживано слово “буйний” – на знак надлишку цих якостей), із якою були пов’язані надії на нове національне Відродження. Загалом, можна постулювати наявність своєрідної “вітаїстичної естетики” в романах Івана Багряного. Репрезентативною в аспекті осягнення категорій “прекрасного” й “потворного” у романах Івана Багряного є “філософія прекрасного” Данка Шигимаги. У розумінні цього героя роману “Маруся Богуславка” краса постає як “текст”, якому потрібен відповідний реципієнт. Водночас, реципієнт-естет сам здатен бачити красу навіть у неприємному – викристалізувати її (бюст Людмили Богомазової, створений талановитим митцем-Данком). Відтак, Данко Шигимага дотримується так званої “суб’єктивістської моделі” в естетиці. Згідно із нею, прекрасне не є об’єктивним, його джерело – сама людина, її свідомість. Отже, через категорії “прекрасного”/“потворного” окреслюються художньоантропологічні доміанти творчості Івана Багряного – як те, що найчастіше марковане як прекрасне чи потворне, – кохання, геройство, релігійні почуття, зрада та ін.

Література

1. Балаклицький М. Нова релігійність Івана Багряного. К.: Смолоскип, 2005, 167 с.
2. Вольтер Ф. М. Эстетика: статьи, письма, предисловия и рассуждения, Москва : Искусство, 1974. 216 с.
3. Кант И. Основы метафизики нравственности: соч. в 6 т. Москва: Мысль, 1965. Т. 4. Ч. 1. С. 219–310.
4. Романова І. В. Екзистенціалістські мотиви в романістиці Івана Багряного: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008.
5. Соловьев В. Красота как преображающая сила. Москва : Рипол Классик, 2017. 496 с.

Шеховцова Т. А.,

доктор филологических наук,

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

ПЛЕНИРЫ, МИЛЕНА И ДРУГИЕ (ТИПЫ ЖЕНСКОЙ КРАСОТЫ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ ТРАДИЦИИ)

Феномен женской красоты загадочен и переменчив, поскольку всегда явлен в чем-то восприятию и зависит от многих факторов – исторических, этнических, социальных, индивидуально-психологических и т. п. Однако в рамках каждой